

**QALAMTASVIRDA IKKI, UCH GEOMETRIK SHAKLLARDAN
TASHKIL TOPGAN NATYURMORT CHIZISH**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.5.5.050>

*Raxmonqulov Xamroqul Boboqulovich,
Termez davlat universiteti, Amaliy san`at kafedrası o`qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada qalamtasvirda ikki, uch geometrik shakllardan tashkil topgan natyurmort chizish bosqichlari qonun-qoidalari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Qalamtasvir, buyum, shakl, qog'oz, geometrik jism.

**РИСОВАНИЕ НАТЮРМОРТА ИЗ ДВУХ-ТРЕХ ГЕОМЕТРИЧЕСКИХ
ФОРМ КАРАНДАШЕМ**

*Рахманкулов Хамрокул Бобокулович,
Преподаватель кафедры прикладное искусство Термезского
государственного университета*

Аннотация. Эта статья дает вам краткий обзор основ рисования натюрморта, состоящего из двух или трех геометрических фигур.

Ключевые слова: карандаш, предмет, фигура, бумага, геометрический предмет.

**DRAWING A STILL-STORY OF TWO OR THREE GEOMETRIC
SHAPES IN PENCIL**

*Rakhmonkulov Xamroqul Bobokulovich,
Termez State University, Teacher of the Department of Applied Arts*

Annotatsion. This article gives you a brief overview of the basics of drawing a still life of two or three geometric shapes.

Key words: Pencil, object, figure, paper, geometric object.

Кириш. Bugungi kunda oliy ta'lim tizimini yangi sifat bosqichiga ko'tarish, sohadagi mavjud muammolarni bartaraf etish, oliygohlarimizni ta'lim va ilm fanning yirik markazlariga aylantirish bo'yicha boshlagan katta ishlarimizni jadal davom ettirishimiz lozim.

Методлар. Амалий, кўргазмали, қиёсий, сўзлашув, модулли, интерактив

Натижалар. Ushbu maqolada yoritilgan qalamtasvirning ikki, uch geometrik shakllari yordamida talabalarga tasviriy va amaliy san'at turlarini yaratish sirlari o'rgatiladi, shuningdek, natyurmort chizishga erishiladi.

Мунозара. Qalamtasvirda ijod qilayotgan har bir talaba va ijodkor tasvirlash qonun-qoidalari amal qilsa albatta ko'zlangan maqsadiga erisha oladi.

Введение. Сегодня мы должны продолжить начатую нами большую работу по поднятию системы высшего образования на новый качественный уровень, по преодолению существующих проблем в этой области, по превращению наших университетов в крупные центры образования и науки.

Методы. Практический, наглядный, сопоставительный, разговорный, модульный, интерактивный

Результаты. С помощью двух-трех геометрических форм пера, описанных в данной статье, школьники будут обучаться секретам создания изобразительного

и прикладного искусства, а также рисования натюрморта.

Ta'lim sohasining yana bir muhim vazifasi-faol fuqorilik pozitsiyasiga ega bo'lgan, Vatan va xalq manfaatlarini qat'iy himoya qila oladigan, zamonaviy keng fikrlaydigan, yoshlar avlodini shakllantirishdan iborat. Shu sababli "Uzluksiz ta'lim tizimida ijtimoiy fanlarni o'qitish tartibi va tamoyillari konsepsiyasi" ni ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etish obyektiv zaruriyatga aylanmoqda" degan fikrlari ayni muddaodir. [1]

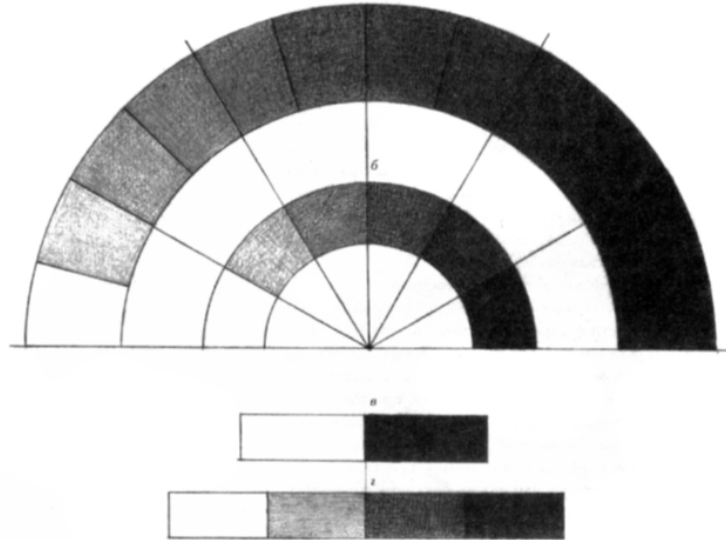
Xususan tasviriy san'at – o'quvchilarda borliqni haqqoniy obrazlarda tasvirlashni mukammal o'zlashtirish, yosh rassomlarni tayyorlashdagi dastlabki qadam hisoblanadi. Qog'oz yuzasida jismlarning asl shaklini yuksak mahorat bilan to'g'ri tasvirlash uchun tasviriy malakani mukammal egallash va uni amaliyotda qo'llash – naturaga, shuningdek, xotira va tasawurga asoslanib, rasm chizishni o'rganish zamr. Albatta, bunday ijodiy topshiriqlarni bajarish uchun inson rassomchilik qobiliyatiga ega bo'lishi va o'z ustida uzluksiz, betinim ishlay olishi muhimdir. Tasviriy san'atning asosiy vazifasi – yoshlarda tasvirlash mahorat qirralarini o'rganish natijasida yuzaga kelgan bilim va malakalarni shakllantirishni o'z ichiga oladi. U o'quvchidan tasvirlash qonun-qoidalarini bilishni va ulardan to'g'ri foydalana olishni ko'zda tutadi.

Rasm chizishga o'rgatish, bu – bir-biri bilan o'zaro bog'liq bo'lgan quyidagi vazifalarni hal etishni taqozo etadi:

- narsani o'ziga qarab anglash, kuzatish, jismlarni o'zaro solishtirish;
- jismlarni shakli, rangi, materiallik xususiyati bo'yicha farqlay bilish;
- rasm chizish mashg'ulotlarida e'tiborli bo'tish, fikrlab, jismlarning shaklini aniq tahlil qilishga o'rgatish. Realistik rasm chizish asoslari, uslublari va mahoratini o'zlashtirish, tasvirlashda ketma-ketlikni bilishga va turh materiallardan foydalana olishga o'rgatadi. Nazariy va amaliy mashg'ulotlarda bolajak pedagog bilim olishi va malakasini oshirishi, turli xil qalamlar bilan ishlashni o'rganishi va o'z qobiliyatini shakllantirishi, amaliyotda undan samarali foydalana olishi muhim hisoblanadi. Tabiatdagi barcha shakllar va hattoki, inson tanasi ham o'zida turli geometrik shakllarga o'xshash birikmalaridan tarkib topgan murakkab plastik shakldir (kub, shar, silindr, prizma va boshq). Shuning uchun qalamtasvir bo'yicha dastlabki mashg'ulotlar tasviriy san'atning asosiy qonun va qoidalarini o'zlashtirish hamda ushbu qonunlar asosida oddiy geometrik shakllarni turli holat va rakursda chizishga qaratiladi.

Tasviriy san'atning ajralmas bo'lagi qalamtasviridir. Qalamtasvir – barcha tasviriy san'at turlarining asosi hisoblanadi. Rassom tasviriy san'at turining qaysi birida ijod qilishidan qat'iy nazar, qalamtasvirga asoslanadi. U o'zining kuzatishlari, katta 9 asar kompozitsiyalari ustidagi izlanishlarini avval qalamda dastlabki chizgilar bilan ifodalaydi. San'at asarlarini yaratishda esa, ushbu bajarilgan chizgilar rassomga yordamchi manba bo'lib xizmat qiladi. Rassom u yoki bu kartina yaratishni qalamdan boshlaydi. Shundan keyingina, ushbu san'at asari ranglar jilosi orqali tomoshabinga estetik huzur baxsh etadi. Boshqacha qilib aytganda, qalamtasvirsiz hech bir rassom o'z asarini yetuk holga keltira olmaydi. Qalamtasvir boshqa san'at turlari orasida mustaqil ravishda tugallangan dastgohli san'at asari ham bo'lishi mumkin. Tush, sangina, pastel, sous, qalam bilan bajarilgan ko'plab kartinalar jahonning turli san'at muzeyi va ko'rgazmalaridan joy olgan. Qalamtasvir mashg'ulotlari ko'rib-kuzatib to'g'ri tasvirlash, borliqni idrok etish, qo'l, ong va sezgi organlarini shakllantirishda, nafaqat, bo'lajak rassomga, balki turli kasb sohasidagi kishilarga zarurdir. Uyg'onish

davrining buyuk rassomi va olimi Leonardo da Vinchining “Rangtasvir qonunlari” nomli asarida shunday degan edi: “Yoshlar oʻzlarini ilm-fan, tasviriy san’atda sinamoqchi boʻlsalar, awalo, rasm chizishni mukammal bilmoqlari lozimdir”. [2] Qalamtasvir mashgʻulotlari boshqa mutaxassislik fanlari qatorida boʻlajak oʻqituvchi-rassomlarni tayyorlashda asosiy fan hisoblanadi. Qalamtasvir darslari talabalarga bosqichlarda nazariy va amaliy mashgʻulotlar orqali olib boriladi. Shuni ta’kidlash kerakki, amaliy mashgʻulotlar qatorida nazariy bilimlar boʻlajak pedagoglarga ularning bilim olishni tugatgandan soʻnggi ilmiy va ijodiy faoliyatlarida muhim ahamiyat kasb etadi.



1-rasm: Qalam bosqichlari.

Barcha mashgʻulotlarda boʻlgani kabi, gips geometrik shakllarning qalamtasvirini bajarish ham tasviriy san’atning “oltin qonuni” – oddiydan murakkabga uslubida amalga oshiriladi. Ma’lumki, bizni oʻrab turgan predmetlar dunyosining barchasi geometrik shakllarga asoslangan (shar, kub, prizma, konus, piramida, silindr, paralliped va h.k.lar). Shakllarning gipsdan boʻlishining asosiy sababi, ular aksariyat hollarda sun’iy yoritqichlar bilan yoritilib, oʻquv-mashq maqsadlarida qoʻyiladi. Yorugʻ- soya majmuasi (yorugʻ, soya, yarim soya, refleks, shaxsiy va tushuvchi soya, yaltiroqlik) och tushdagi, xususan, oq buyumlarda yaqqol koʻrinadi. Bundan tashqari oddiy qora qalam vositasida shakllarning tus munosabatlarni aniqlash yoshlarni tasvirlashda tartib bilan ish yuritishga oʻrgatadi. Eng muhimi, dasturda koʻrsatilgan murakkab vazifalarni (meʼmorlik boʻlagi, gips milliy naqsh boʻlagi, inson portreti va gavdasi) oddiy geometrik shakllar, tekisliklar bilan tasvirlash uchun zamin boʻlib xizmat qiladi. Yuqorida keltirilgan barcha malakalar bilan bir qatorda, geometrik shakllar qalamtasvirini bajarish mashqlari asosida oʻquvchi buyumlarning kenglikdagi fazoviy holati, yorugʻ-soya munosabati va oʻzaro nisbatlari kabilar haqida toʻliq ma’lumotga ega boʻladi. Gips geometrik shakllar rasmini uyda mustaqil chizish jarayonida oʻquvchi ushbu shakllar nusxasini simdan yasab olishi va buyum tekisligiga turli holatlarda qoʻyib, uning joylashishi, konstruktiv tuzilishi, perspektiv qisqarishi, shakllarning koʻrinar va koʻrinmas tomonlarini tasavur etishi hamda oʻzining nazariy bilimlari va amaliy koʻnikmalarini yanada chuqurlashtirishi kerak. Ayniqsa, bir guruh geometrik shakllarni tasvirlashda ushbu usul oʻquvchiga yengillik tugʻdiradi. Chunki, bir shakl ikkinchi bir shaklni toʻsib turganda, ularning joylashgan yeri, birlashgan joylari hamda oʻzaro nisbatlari yaqqol koʻrinadi.

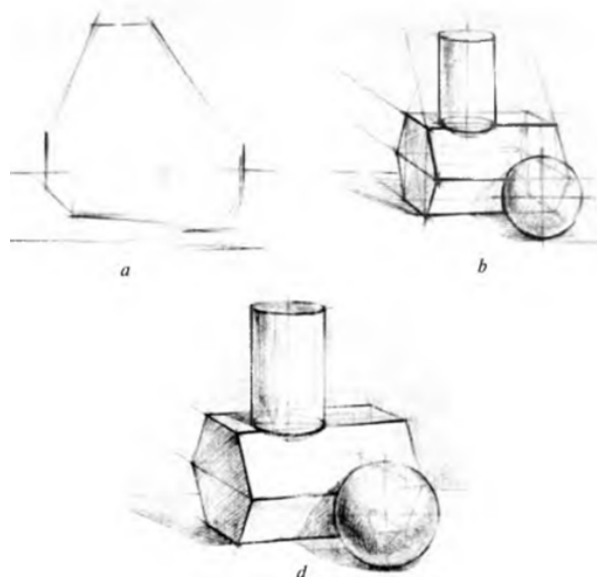
Shuningdek, auditoriyada ishlangan mashqlar bilan bir qatorda uyda ushbu geometrik shakllar namunasini qog'ozdan yasash, ulami alohida va ikki, uch, to'rt buyum ishtirokida turli kompozitsiyalar tuzib tasvirlash muhimdir. Shakllarni turli holatlarda qo'yish va yoritish orqali chizuvchining fazoviy va hajm borasidagi bilim hamda tasavurlari rivojlanadi. Quyida ufq chizig'idan pastroq joylashgan va yuqori old tomondan yoritilgan prizma, silindr va sharning uch uslubiy bosqichlarda bajarilgan namunasini ko'rib chiqamiz:

1-bosqich. Shakllarning eng chekka tomonlari asosida uni qog'oz sirtida ko'rinar va ko'rinmas qirralarini tasavur etgan holda joylashtirish hamda uning nisbatlari, balandligi, harakat holatiga qarab, perspektiv ko'rinishining dastlabki belgilarini aniqlash;

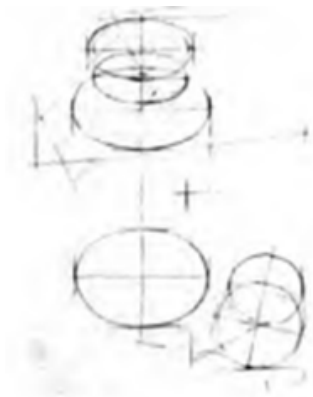
2-bosqich. Shakllarning konstruktiv tuzilishini yengil chiziqlar bilan tasvirlab, tutash nuqta orqali yon tomonlarining perspektiv qisqarishini ufq chizig'iga binoan aniqlash, shakllarning nisbatlari va perspektiv ko'rinishlarini belgilab, ularning buyum tekisligidagi tushuvchi soyasini belgilash;

3-bosqich. Kub shaklining barcha yorug'-soya munosabatlarini belgilash, tomonlari tus nisbatlarini aniqlab, refleks, yaltiroq qismlarini topib, vazifani bir butun yaxlitlikka keltirish.

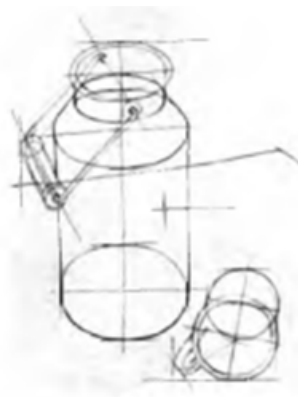
Geometrik shakllardan tuzilgan natyurmortlarni tasvirlashda ularning oddiylaridan boshlash kerak, shundan keyin sekin-asta murakkablariga o'tiladi. 2-rasmdagi kub, shar, silindr, shakllarini tasvirlash ham yuqoridagi misolni bajarilgan bosqichlar asosida olib boriladi. Kub shaklini tasvirlash bosqichlari asosida olib boriladi. Bunda shakllarning o'zaro munosabatlari, tasvirlashda yordamchi chiziqlar o'tkazib ish yuritish usuli, perspektiva qonunlariga asoslanib, mashq bajariladi.



Parallel ravishda uyda ishlangan mashqlar o'quvchining o'qituvchi rahbarligida kompozitsiya borasida olgan fazoviy tasavur, chiziqli konstruktiv tuzilish, yorug'-soya munosabatlari, perspektiva qonuni, nisbatlarni to'g'ri belgilash va ayniqsa, tasvirlash malakalarini rivojlantiradi. Buning uchun uydagi turli shakllarga ega bo'lgan quti, kursi, yashik, bidon, ko'za, choynak, piyola, stakan va boshqa ko'plab uy jihoz va buyumlari kifoya.



1-bosqich



2-bosqich



3-bosqich

Ushbu natyurmortda ham qalamtasvirda ikki uchta shakllardan tashkil topgan buyumlar tasvirlangan. Bunda tasvirlash qonun qoidalariga to'liq amal qilingan. 1-bosqichda umumiy komponovka olingan. 2-bosqichda esa buyumlarlar shakli berilgan. 3- bosqichda esaqalamtasvirda kamponovkasi tugatilgan. 4- bosqichda shtrixl:



4-bosqich



5-bosqich

Shuni xulosa qilib aytsak, biz qalamtasvirda ijod qilayotganimizda tasvirlash qonun-qoidalariga amal qilsak albatta ko'zlangan maqsadimizga erishamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shavkat Mirziyoyev. 1-oktabr-O'qituvchi va murabbiylar kuni sohasidagi nutqi. – Toshkent. 2021-yil.09.29. daryo.uz
2. P.Tomas, A.Taylor. Drawing London. – London. – 2011. – 117-bet
3. Z.Bobomurotov.Qalamtasvir rangtasvir. – Toshkent. – 2013. – 16-20 b.